

מי חייב במצוות קריאת התורה?

א. תלמוד בבלי מסכת סוכה דף נא עמוד ב

תניא, רבי יהודה אומר: מי שלא ראה דיופלוסטון של אלכסנדריא של מצרים לא ראה בכבודן של ישראל. אמרו: כמין בסילקי גדולה היתה, סטיו לפניו מסטיו, פעמים שהיו בה כפלים כיוצאי מצרים + מסורת הש"ס: [פעמים שהיו שם ששים רבוא כיוצאי מצרים ואמרי לה כפלים כיוצאי מצרים], והיו בה שבעים ואחת קתדראות של זהב כנגד שבעים ואחד של סנהדרי גדולה, כל אחת ואחת אינה פחותה מעשרים ואחד רבוא ככרי זהב. ובימה של עץ באמצעיתה, וחזן הכנסת עומד עליה והסודרין בידו. וכיון שהגיע לענות אמן - הלה מניף בסודר, וכל העם עונין אמן.

ב. תוספות מסכת סוכה דף נב עמוד א

וכיון שהגיע לענות אמן מניף בסודר וכל העם עונין אמן - בערוך קשיא ליה לרבינו נסים הא דאמר בריש גמרא דשלשה שאכלו (ברכות דף מז.) אין עונין אמן יתומה והא הכא לא שמעו הברכה אלא בהנפת הסודרין יודעין שהגיע עונת אמן והן עונין אמן יתומה ומפרש בשם רבנן דבני מערבא שעל מי שהוא חייב ברכה קאמר ובענייתו אמן רוצה לצאת ידי חובתו צריך שישמע ואחר כך יענה אמן ולא יענה אמן יתומה והא דעונין אמן בהנפת סודרין היינו בקריאת ספר תורה ולא בתפלה ולא בדבר ששליח מוציא רבים ידי חובתן

ג. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן עב

הנה המג"א סימן רפ"ב סק"ו הביא מכנה"ג שקטן אינו יכול להיות מקרא, והקשה הפמ"ג הא קטן עולה למנין ז' אף שבזמננו היה העולה עצמו הקורא וחזינן שמוציא, וא"כ יכול להיות גם מקרא לעולים אחרים שהטעם הוא משום דגם חיוב הגדול הוא רק דרבנן! ונשאר בצ"ע והתיר מחמת זה בשעת הדחק שאין שם גדול שיכול להקריא... הנכון לע"ד לתרץ דברי המג"א דהא מוכרחין לומר שאין קריאת התורה כמו קריאת מגילה ובהמ"ז וכדומה שמה שיצאו האחרים בשמיעתם מחיוב הקריאה והברכה שלהם הוא מדין שומע כעונה, דהא אדרבה כשיקרא בעצמו שהוא העונה כל הפרשה לא יצא דהא צריך דוקא מספר קרואים חלוקים לפי הימים! ונמצא שעיקר הדין אינו שיהיה עונה אלא דוקא שישמע איך שמספר אנשים קורין התורה. ולכן מסתבר שאין צורך כלל שהקורא יתכוין להוציא את הצבור בקריאתו וגם אין צורך שיוכל להוציא אותם, דהא השמיעה איך שקורין האחרים הוא שמיעה של כל אחד מהצבור בעצמו ואין צורך להוציא אותם בהקריאה.

ד. פירוש המשנה לרמב"ם מסכת מגילה פרק ד:ו

קטן קורא בתורה, אמר אחד מן הגאונים האחרונים שזה אחר השלישי.

ה. רמ"א שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רפב

ואלו דוקא מצטרפים למנין הקרואים, אבל לא שיהיו כולם נשים או קטנים (ר"ן וריב"ש).

ו. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת ברכות פרק ג הלכה ג

כל שאינו חייב בדבר אין מוציא את הרבים ידי חובתן

ז. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כ עמוד ב

אמר ליה רבינא לרבא: נשים בברכת המזון, דאורייתא או דרבנן? למאי נפקא מינה? לאפוקי רבים ידי חובתן. אי אמרת דאורייתא - אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא, ואי אמרת דרבנן - הוי שאינו מחוייב בדבר, וכל שאינו מחוייב בדבר - אינו מוציא את הרבים ידי חובתן.

ח. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף כט עמוד א

תני אהבה בריה דרבי זירא: כל הברכות כולן, אף על פי שיצא - מוציא, חוץ מברכת הלחם וברכת היין, שאם לא יצא - מוציא, ואם יצא - אינו מוציא.

ט. שו"ת רבי עקיבא איגר מהדורא קמא סימן ז

וראיתי עוד להגאון דגול מרבבה בס"ל הנ"ל דיצא לדון בדבר חדש, דאיש שכבר התפלל א"י להוציא לאשה דלא התפללה, דהוא מחוייב דרבנן ולא מפיק לה מחיובא דאורייתא, דהא דיצא מוציא הוא מטעם ערבות, ונשים אינן בכלל ערבות כמ"ש הרא"ש ברכות, אלא דמסתפק דאפשר דערבות דאנשים גם על הנשים, רק נשים דעצמן אינן ערבים, עי"ש, ולדבריו אשה שיצאה ידי קידוש אינה יכולה להוציא לאחרות שלא יצאו.

ולא נראה כן דאין חילוק כלל בין איש לאשה לענין ערבות, ולא מצינו בשום דוכתא דבאשה לא יהיה הדין דאם יצאה מוציא... אלא נראה לענ"ד דכוונת הרא"ש לחלק בין יצא מוציא ובין אינו מחוייב במצוה זו בעצמותו, דערבות רק במי שמחוייב ג"כ במצוה זו, מש"ה אף שהוא כבר יצא לעצמו מוציא לאחרים, אבל במצוה שאינו בר חיובא כלל, דהיינו לפי הצד דנשים אינן חייבות בבהמ"ז מדאורייתא אינם ערבים על מצוה דבהמ"ז, אבל במצוה דנשים חייבות גם המה בכלל ערבות, ושייך בהו ג"כ דינא דיצא מוציא.

ברכות קריאת התורה

י. תוספות מסכת ראש השנה דף לג. "הא ר' יהודה"

ור"י ב"ר יהודה מביא ראיה דנשים מברכות על כל מצות עשה שהזמן גרמא מדאמרין (מגילה דף כג.) הכל עולה למנין שבעה ואפי' אשה ואפי' קטן ואף על גב דאשה אינה מצווה לעסוק בתורה

יא. חידושי הרשב"א מסכת ראש השנה דף לג. "וכן הסכימו"

וכן הסכימו שיותר לנשים לברך על כל מצות עשה שהזמן גרמא ואף על פי שאינה להם אלא רשות דמ"מ במצוה קא עסקי, וחיובא הוא דלא חיביבנהו רחמנא למעבד כאנשים, אלא דאי בעו עבדי, "וצונו" קרינן בהו... ומדאמרין במגלה "הכל עולין למנין שבעה ואפי' אשה" ליכא ראיה, דדילמא התם בעולה באמצע שאינה מברכת שלא היו רגילין לברך אלא ראשון ואחרון כדאיתא התם בפרק הקורא את המגלה עומד, ועוד דשאני ברכת התורה שאינה משום שינון [תלמוד תורה], שהרי אפי' בירך על התורה או שנפטר באהבה רבה וחזר וקרא בבית הכנסת חזר ומברך דהכי אתקון דהויא מצוה בפני עצמה והם אמרו שאפילו אשה כשרה לה.

יב. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יא עמוד ב

ורב המנונא אמר: אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו. ברוך אתה ד' נותן התורה. אמר רב המנונא: זו היא מעולה שבברכות.

יג. רש"י מסכת ברכות דף יא עמוד ב

וזה היא מעולה שבברכות - התורה, לפי שיש בה הודאה למקום וקילוס לתורה ולישראל.

יד. רבינו יונה על הרי"ף מסכת ברכות דף ה עמוד ב

והא דרב המנונא מעולה שבברכות מפני שמזכיר שם שבח ישראל ושבח התורה

טו. ב"ח אורח חיים סימן כט

לפע"ד נראה דאיכא לחלק בין ברכת שהחיינו לשאר ברכות דברכת שהחיינו שבאה על שמחת לבו של אדם יכול לברך אף על פי שאינו ודאי דחייב לברך דאינו עובר על לא תשא אם הוא שמח ומברך לו יתעלה על שהחיינו וקיימו עד הזמן הזה אבל כאן דמברך אשר קדשנו במצותיו וצונו וכו' פשיטא דכיון דאיכא ספק אינו יכול לברך ולומר וצונו דהויא ספק ברכה לבטלה דאסור לדברי הכל

טז. שו"ת מנחת שלמה תנינא (ב - ג) סימן נח

עיקר הטעם שאין הנשים מברכות על מצות עשה שהזמ"ג אינו משום שצריך לומר "וצונו" כי זה יכולים לומר כהודאה על גוף הציווי של המצוה וכמו שנתבאר לעיל, (ואולי היו צריכות לברך תמיד על ישיבת סוכה ולא לישב, אבל אין עושים שינוי בנוסח הברכה), אלא הוא מפני שלא תקנו חכמים לברך כיון שאינה מחויבת...

יז. בית הבחירה למאירי מסכת מגילה דף כא עמוד ב

הפותח והחותם בשבת מברך לפניו ולאחריה פ' בגמ' שהפותח והוא הכהן מברך לפניו והמסיים מברך לאחריה שכל הקריאה מצוה אחת ואין ברכה אלא בראש המצוה ובסופה ונמצאו האמצעיים נפטרים בברכת הראשון והאחרון אלא שנראה לי שצריך שהקורין האמצעיים יהיו שם מתחלה ועד סוף כדי שישמעו הברכות ויצאו בשמיעתם ומ"מ אם רצו לעשות מכל קריאה וקריאה מצוה אחת ושיברכו כלם אין כאן משום ברכה לבטלה והוא שפירשו בגמ' שאחר משנה זו תקנו לברך כל אחד בתחילת קריאתו ובסופה, בתחילתה גזרה משום הנכנסין שמא יחשבו עליו שהוא ראשון ואם יראו שאינו מברך לפניו יאמרו עליו שאין ברכה בתורה לפניו, ובסופה משום היוצאים שמא יחשבו עליו שהוא אחרון ואם יראו שאינו מברך לאחרי' יאמרו שאין ברכה בתורה לאחריה...

וי"מ משום הנכנסין שיכנסו בין ראשון לשני לשמוע קריאת התורה ונמצאת שמיעתם שלא בברכה לפניו ומשום היוצאין שיצאו קודם שיקרא האחרון ואין שומעין ברכה לאחריה. ועל סמך פירוש זה נהגו בצרפת לברך בקול בינוני להשמיע לכל את הברכות:

יח. הררי קדם ב:קכא

יט. שו"ת הרשב"א החדשות (מכתב יד) סימן יד

שאלת מי שאינו יודע לקרות בתורה, מהו שיעלה ויברך בבית הכנסת ברכת התורה ויקרא אחר במקומו. תשובה אמרין בירושלמי (מגילה ד:א) "ונתנה לאחר וברך עליה", מה "ונתנה לאחר ומברך עליה"? זה קורא וזה מברך. והרי מגלה שחייבין לקרותה כמו שחייבין בקריאת התורה בצבור בבית הכנסת, ואפילו הכי אמרין שזה קורא וזה מברך, והכא נמי לא שנא... והלה נמי שברך ולא קרא לא הוה ליה מברך לבטלה, דכיון שקריאת התורה חיובא דצבור הוא שפיר הוה מצי מברך אף על פי שאינו קורא.

"בעל קריאה" מאי היא?

כ. תוספות מסכת מגילה דף כא עמוד ב "תנא"

קשיא למה שפירש רבינו משולם בפרק קמא דבבא בתרא (דף טו. ושם) ובהקומץ רבה (מנחות דף ל: ושם) ד"שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותן" פירוש יחיד קורא אותן שלא יקרא שליח צבור עמו בפרשת ויעל משה כשחותמין את התורה – וקשיא, שהרי בימיהם לא היה שליח צבור קורא עמהם כדאמר הכא, ועכשיו נמי לא התקינו אלא שלא לבייש מי שאין יודע לקרות! לכך נראה כמו שפירש רש"י בהקומץ יחיד קורא אותן לבדו ולא יהיו שנים מפסיקין וקוראין באותן שמונה פסוקים שמתחילין מויעל לפי שהוא תחילת הפרשה.

כא. רא"ש מסכת מגילה פרק ג סימן א

ומה שנהגו האידנא ששליח צבור קורא היינו שלא לבייש את מי שאינו יודע לקרות כדתנן גבי בכורים (פ"ג מ"ז דמס' בכורים) בתחלה מי שיודע לקרות קורא ומי שאינו יודע לקרות מקריין אותו נמנעו מלהביא מחמת הבושה התקינו שיהו מקריין את הכל. ואין הדמיון נ"ל דהתם נמנעו מלהביא בכורים ועברו על מה שכתוב בתורה אבל הכא בקיאין יקראו והאחרים ימנעו ומחמת הבושה יתנו לב ללמוד הפרשה אלא נראה הטעם לפי שאין הכל בקיאין בטעמי הקריאה ואין צבור יוצאין בקריאתו והוא בעיניו כיוודע ואם לא יקראוהו בתורה אתי לאינצווי עם ש"ץ לכך התקינו שיקרא שליח צבור שהוא בקי בקריאה.

כב. ספר שבולי הלקט ענין תפילה סימן לו

מצאתי בדברי הגאונים ז"ל כה דבר הרב על החזן הקורא בשביל העולה. מה שקורא החזן ושותק העולה לקרות אי נמי קרי בהדיא לא שפיר הוא ולא נפיק ידי חובתיה אותו המברך על התורה בקריאת החזן דלא אשכחן דבכי האי גוונא יכול אינש לשוויי שליח.

כג. שו"ת שרידי אש חלק א סימן קסט

והגרע"א כתב דש"ץ חרש פסול והביא רא"י מפרק הי' קורא, שמי שאינו שומע לא יקרא את המגילה. ולכאורה קשה, הרי השומע אינו חרש ולמה לא יצא? ויש מהאחרונים שרצו להוכיח מזה דמטעם שליחות נגעו בזה, אבל באמת אין זו ראייה, שהדין שומע כעונה הוא רק אם שמע קריאה כהלכתה, ואם הקורא אינו שומע אין זו קריאה כהלכתה ועל קריאה כזו לא אמרו שומע כעונה. ויש להאריך בזה.

כד. שו"ת מנחת שלמה תנינא (ב - ג) סימן נח:ד

בעיקר דין ערבות צ"ע מהא דמבואר בר"ה כ"ט ע"א שבכל הברכות כולן אף על פי שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם וברכת היין אם לא יצא מוציא ואם יצא אינו מוציא, ופרש"י שם בד"ה חוץ דהוא משום דלא ליתהני ולא ליברך, ואף על גב שאני ערב לו שאם ירצה לאכול שצריך לברך, מ"מ אין זה מועיל לברכה, וכללא הוא דברכת הנהנין רק אם אוכל המברך יכול להוציא אבל לא כשאינו אוכל חוץ מברכת הגפן של קידוש והמוציא לחם של מצה וכן בליל א' דסוכות כיון שחייבין באכילה, ויותר מזה מבואר ביו"ד סי' א' בט"ז ובש"ך, שאפ"י בתרומה אין הבעה"ב יכול לתרום ולבקש מאחר שיברך עבורו אף על גב דמצוה קעביד, כיון שיכול לעשות שליח שהוא גם יפריש וגם יברך, לא מחלקין שהאחד יעשה המצוה והשני יברך, משא"כ במצה ושאר מצוות שבגופו כיון שאינו יכול לעשות שליח למעשה המצוה יכול להיות שלוחו עבור הברכה בלבד ע"ש. ולעומת זה מבואר במשנ"ב סי' ח' ס"ק כ"ד מהארצות החיים שבציצית יכול לברך לאחרים אף על פי שהוא עצמו אינו מתעטר, ולכאורה קשה מאחר ואינו חייב ללבוש בגד של ד' כנפות ולהתחייב בציצית ה"ז דומה לברכת הנהנין ואמאי מוציא... ונראה דמ"מ יש ערבות לסייע לכל הרוצה לעשות מצוה ומה"ט רשאי גם לברך עבורו ולא דמי לברכת הנהנין שאין שום מצוה באכילה...

אך צ"ע במי שכבר נטל ידיו ובירך על נטילת ידים האם מחשיבו כמחויב לברך המוציא ויכול אחר לפוטרו מדין ערבות... נלענ"ד דה"ז דומה למסוכן שאוכל אפ"י ביוהכ"פ אף על גב דודאי חייב לאכול אפ"י אין אחר מברך עבורו מפני שאינו חייב לאכול רק חייב לשמור על נפשו ולא להסתכן, וכן אם אחד נשבע לאכול לחם חיובו הוא רק כדי שלא לעבור על שבועתו אבל אינו חייב לאכול לחם. וה"נ כשנטל ידיו אינו חייב לאכול לחם אלא כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, וכן באכילת פת בשבת אף על גב שאם אינו רוצה לצום חייב לאכול פת מ"מ אין אחר מברך עבורו שחיובו רק להתענג ולא לאכול בדוקא...

כה. רא"ש מסכת מגילה פרק ג סימן א

ומ"מ גם העומד לקרות יקרא בנחת ובדקדוק עם שליח צבור שלא תהא ברכה לבטלה ואותו שאינו יודע לקרות אין ראוי שיקראהו שליח צבור והויא ברכה לבטלה ולא מסתבר שהוא יברך על קריאת שליח צבור.

כו. שולחן ערוך אורח חיים הלכות קריאת ספר תורה סימן קלט

ב: מי שאינו יודע לקרות, צריך למחות בידו שלא יעלה לספר תורה; ואם צריכים לזה שאינו יודע לקרות, לפי שהוא כהן או לוי ואין שם אחר זולתו, אם כשיקרא לו ש"צ מלה במלה יודע לאומרה ולקרותה מן הכתב, יכול לעלות; ואם לאו, לא יעלה.

ג: סומא אינו קורא, לפי שאסור לקרות אפ"י אות אחת שלא מן הכתב, (ומהר"ל כתב דעכשיו קורא סומא, כמו שאנו מקריין בתורה לע"ה).